

Příspěvek k datování raně středověkých příkopů na Vyšehradě¹

Ivo SVĚTLÍK, Ladislav VARADZIN

ANOTACE: Text se po krátkém souhrnu dosavadních poznatků o vnitřních vyšehradských fortifikacích zaměřuje na datování jednoho z vyšehradských příkopů, který na základě radiouhlíkové analýzy borovicového kůlu, nalezeného v roce 1931 v původní pozici, zaraženého do dna příkopu, kladou autoři do 11. století. Dále jsou shrnuty doklady pro tvrzení, že tento příkop byl spojen s dalším příkopem, který je překlenut známým románským mostem. Přírodovědné datování prvního příkopu se tak vztahuje i k druhému a v konečném důsledku i k úvahám o chronologii vyšehradské akropole.

Tento text vznikl s podporou Grantové agentury ČR v rámci projektu *Knížecí a královská akropole na Vyšehradě*. Archeologické prameny, P405/10/2334.

Dosavadní stav znalostí o vnitřním prostorovém uspořádání raně středověkého Vyšehradu se v nemalé míře opírá o retrogresivní rekonstrukce, založené na podobě, jakou Vyšehrad získal v mladším středověku za Karla IV. Velký význam v takto koncipovaném bádání (počínaje J. Čarkem²) mají nejstarší veduty, jejichž shromáždění a zveřejnění si vyžádalo značné badatelské úsilí.³ Studium ikonografických pramenů má nesporný význam pro tvorbu kvalifikovaných hypotetických rekonstrukcí a formulaci otázek pro další bádání. Tato metodika však může pracovat jen s omezeným spektrem chronologických opor, jejichž svědectví pro poznání Vyšehradu v období raného středověku klesá pod přijatelnou mez. Větší váha proto připadá archeologickým zjištěním, ať už ve formě nových výzkumů, nebo zpracování starších fondů. Jejich postupný nárůst nás přibližuje k řešení otázek urbanismu nejstarší zástavby, průběhu komunikací, rozmístění sakrálních staveb a rozlohy a datování hřbitovů, které různým dílem přispívají k rekonstrukci vnitřní struktury středověkého Vyšehradu. Jedním z hlavních výchozích bodů pro vysledování specifických funkcí jednotlivých areálů raně středověkého hradiště, o nichž předpokládáme, že byly ovlivněny jak přítomností panovnického dvora, tak i rezidenčními a hospodářskými potřebami kapituly, jsou pozůstatky fortifikací, rozdělovajících vnitřní plochu Vyšehradu. Dosud bylo učiněno několik objevů fortifikačních prvků, s kterými byla veřejnost seznámena ve větším či menším rozsahu. Cílem tohoto článku je připomenout tyto útvary a především předložit nové chronologické opory, jež byly v nedávné době získány pro datování příkopů v ústřední části hradiště.

1

Obr. 1. Praha 2-Vyšehrad, celkový plán s vyznačením sond popisovaných v textu. (Plán podle B. Nechvátala upravili Ivo Světlík, Ladislav Varadzin, 2010)

Dosud uváděné nebo uvažované vyšehradské fortifikace

Níže uvedené objekty označujeme pro zjednodušení jako fortifikace, přestože si uvědomujeme, že ne ve všech případech musí být tento pojem nejuvýstižnější.

1) Hradba v Karlachových sadech. Výzkumem v letech 1970 a 1972 bylo v sondách 112–113, 133 a 137–140 zachyceno zdivo probíhající od západu k východu, doprovázené na vnější straně „širším příkopem“ (obr. 1). Předběžnou interpretaci těchto nálezů jako pozůstatků opevnění raně středověkého Vyšehradu⁴ bude možné ověřit teprve podrobným zpracováním nálezů. Za předpokladu,

■ Poznámky

- 1 Pro poznání nejstarší podoby Vyšehradu byly v rámci účelově financovaného výzkumu Ministerstva kultury ČR zpracovány dva programové projekty *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě* a *Rotunda sv. Martina a bazilika sv. Vavřince na Vyšehradě*, archeologický výzkum, hlavní řešitel Bořivoj Nechvátal. Závěrečnou třetí část výzkumu, věnovanou knížecímu a královskému sídlu na Vyšehradě, zajišťuje Grantová agentura ČR. Příspěvek čerpá z poznatků této rozpracované části, úzce navazující na předchozí programové projekty.
- 2 ČAREK, Jiří. *Románská Praha*. Praha : Universum, 1947, s. 179–180.
- 3 KAŠIČKA, František; NECHVÁTAL, Bořivoj. *Vyšehrad pohledem věků*. Praha : Správa národní kulturní památky Vyšehrad, 1985; NECHVÁTAL, Bořivoj. Nález neznámé pohledové mapy Vyšehradu. In *Pražský sborník historický*. 1973, roč. 8, s. 89–92; NECHVÁTAL, Bořivoj. Nález další

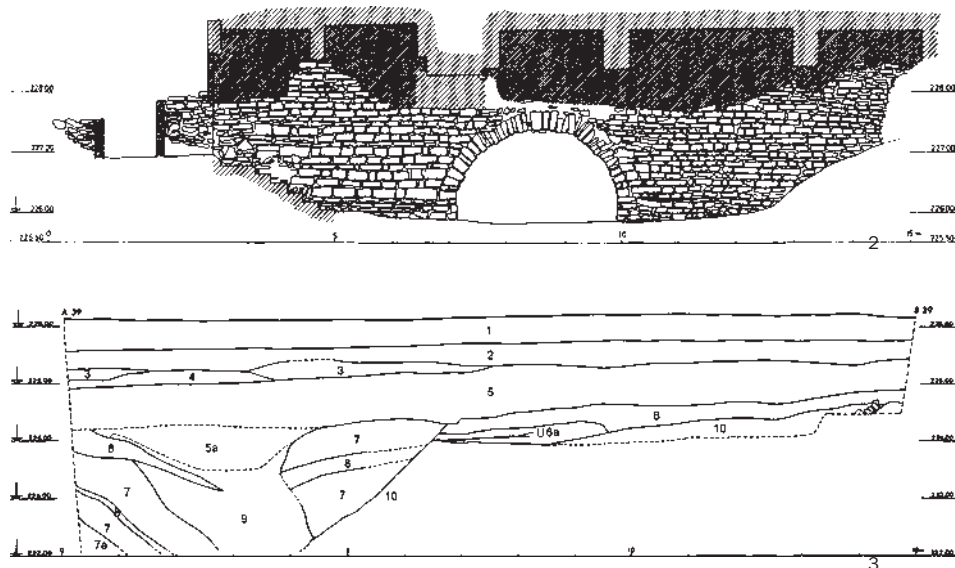
Obr. 2. Praha 2-Vyšehrad, příkop pod románským mostem, příčný řez, pohled od východu. (Podle B. Nechvátala upraveni Ivo Světlík, Ladislav Varadzin, 2010)

Obr. 3. Praha 2-Vyšehrad, sonda 127 (rok 1970) za Wiehlovými arkádami, severní profil. Ve spodní části profilu je zachycena část rozsáhlého objektu (vrstvy 7–9), který by mohl být dalším z vyšehradských příkopů. Popis vrstev: 1 – humus; 2 – hnědá hlinitá s ojedinělými kamenky; 3 – světlá hnědá hlinitá; 4 – černošedá, sídlištní?; 5 – hnědá hlinitá se sídlištním materiálem, zásypová; 5a – jako 5, ale promíšená s drobnými úlomky uhlíků; 6 – černošedá masná hlinitá, sídlištní; 6a – jako 6, ale promíšená s drobnými uhlíky; 7 – hnědá hlinitá s úlomky opuky (téměř bez sídlištního materiálu), zásypová; 7a – jako 7, s větším množstvím opuky a kamenů; 8 – šedohnědá hlinitá, splachová; 9 – hnědá hlinitá s úlomky opuky a se sídlištním materiálem, zásypová; 10 – rostlý terén; U – uhlíkatá vrstvička. (Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.; zaměřily a nakreslily J. Steklá a L. Křenková, 2010)

že by se toto určení potvrdilo, tvořila by uvedená hradba s největší pravděpodobností severní obvodové opevnění hradiště, takže pro úvahy o vnitřním členění Vyšehradu nehraje významnější roli.

2) Příkop pod románským mostem objevený Komisí pro výzkum Vyšehradu v letech 1928–1935 (obr. 2). Podle řezu na obrázku 2 lze stanovit povrchovou šířku příkopu na 11,5 m a hloubku kolem 1,2 m. Průběh příkopu zhruba kopíruje Štůlcovu ulici podél jižní stěny baziliky sv. Petra a Pavla. Doprovodná nadzemní fortifikace z raného středověku nebyla zjištěna. Příkop je překlenut jedním obloukem mostu vystavěného románskou technikou z opukových kvádrů pojených maltou, což poskytuje rámcové datování příkopu do raného středověku. Zpřesnění datování lze snad očekávat od budoucího zpracování nálezů z jeho výplně. Existenci příkopu shora časově vymezují pohřby datované rámcově do 15. století, objevené na mostě. Takzvaný románský most (zjištěný v délce 17 m) je nejčastěji interpretován jako součást kryté chodby vedoucí z baziliky sv. Petra a Pavla do pravděpodobně palácové rezidence v jihozápadní části Vyšehradu. Současný stav znalostí o této památce je podrobně shrnut na jiném místě.⁵

3) Objekt za Wiehlovými arkádami, částečně zachycený v roce 1970 v sondě 127, by mohl být dalším z vyšehradských příkopů (obr. 3: 7–9). Naznačují to jeho tvar i rozměry (šířka při povrchu činí nejméně 6,6 m a hloubka více než 2,3 m). Výzkum zatím nebyl zpracován. Datování do staršího středověku naznačuje stratigrafická pozice, z níž vyplývá, že se tento objekt zahlubuje z úrovně nejstarších sídlištních vrstev (obr. 3: 6). Otázka skutečné funkce objektu a případně jeho průbě-

hu nebo doprovodné nadzemní fortifikace zůstává prozatím otevřená.

4) Příkop před Sv. Vavřincem probíhá severojižním směrem, paralelně se Soběslavovou ulicí, zhruba 14 m před západním průčelím někdejší baziliky sv. Vavřince (obr. 4). Zachycen byl ve dvou sondách Komisí pro výzkum Vyšehradu v roce 1931 (obr. 5–10). Tento výzkum nebyl dosud náležitě zpracován. Naším hlavním zdrojem informací je plán z roku 1931 uložený v archivu Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i. (dále jen ArÚ Praha). Podle této dokumentace činí povrchová šířka příkopu 10,5 m v severní sondě a 7,5 m v jižní, hloubka 2–2,2 m. Minimální délka objektu dosahuje mezi oběma sondami asi 63 m, jeho skutečná délka však tuto metráž nepochybně přesahuje oběma směry. Dno objektu, které se v severní sondě nachází o metr níže než v jižní, bylo v obou sondách zaplaveno vodou vyvěrající podle údajů v deníku z podloží (obr. 5). Doprovodná fortifikace podél příkopu nebyla zjištěna ani v podobě valu, ani palisádového žlabu nebo zdi. Zajímavým objevem jsou dřevěné kůly zaražené na dně příkopu: v severní sondě se našly dva kůly v rozestupu asi 2,4 m (obr. 5), v jižní sondě tři kůly těsně vedle sebe (obr. 6). Jejich funkce není jasná. Zatímco v jižní sondě mohly kůly podírat dřevěný most spojující vstup do baziliky sv. Vavřince s areálem na západní straně příkopu (v těchto místech se v pozdější době nacházela brána kamenné hradby vystavěné za Karla IV.), pak jejich uplatnění v místě severní sondy bude nutně podrobit další diskusi. Datování tohoto příkopu je věnována pozornost v následujícím textu.

Datování příkopu před Sv. Vavřincem

Ještě v nedávné době nebylo možné vyloučit, že příkop nalezený před Sv. Vavřincem vznikl v období vlády Karla IV. (1346–1378), který po dvousetleté

proluce opět zaměřil soustavnou pozornost českých panovníků na Vyšehrad, jehož obvod obehnal kamennými hradbami a v jihozápadní části vystavěl gotickou rezidenci se samostatným opevněním. Hypotetickou alternativu, že příkop souvisel teprve s touto rezidencí, bylo možné opírat o jeho průběh podél východní hradby rezidence. Teprve zpracování prvorepublikových výzkumů v okolním prostoru a zejména poznatky přírodovědných analýz dovolily zařadit vznik příkopu do mnohem starší doby.

Pro takovéto datování disponujeme dnes dvěma argumenty. Prvým, který má spíše charakter indicie a byl podrobněji rozebrán na jiném místě,⁶ je založen na horizontálně stratigrafickém vztahu příkopu s raně středověkým řadovým hřbitovem kolem baziliky sv. Vavřince. Těžištěm argumentace je neobvyklý půdorys tohoto hřbitova v podobě protáhlého obdélníku o šířce kolem 35 m a délce nejméně 80 m (obr. 4). Je jistě pozoruhodné, že většina plochy hřbitova (v délce minimálně 55 m) se rozkládala na sever od baziliky, zatímco na západ od baziliky se nacházel okraj hřbitova už ve vzdálenosti pouhých osmi metrů. To naznačuje, že roz-

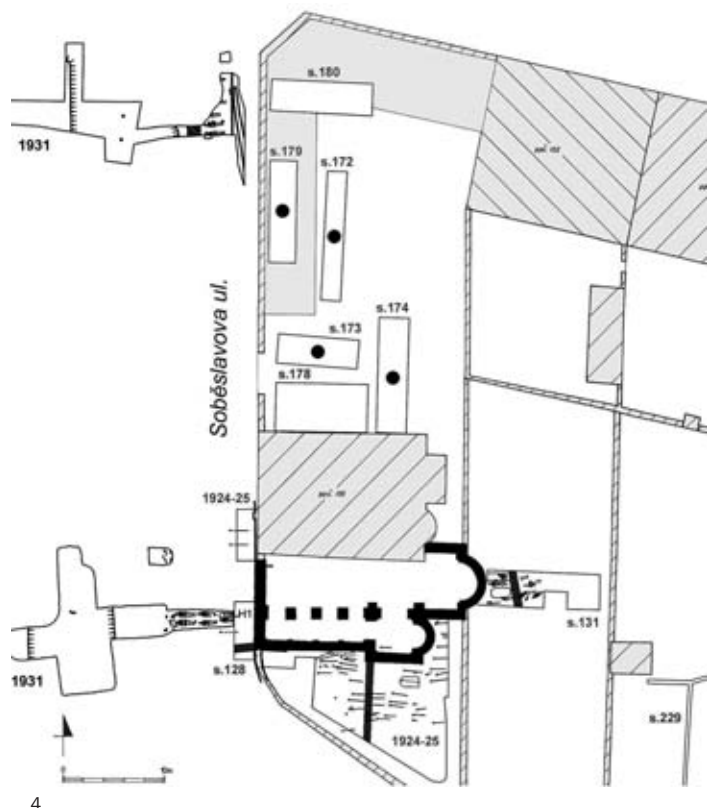
■ Poznámky

neznámé veduty Vyšehradu. *Umění*. 1975, roč. 23, s. 53–56. ISSN 0049-5123.

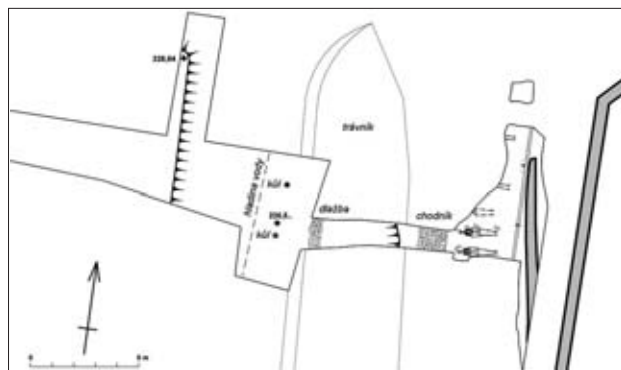
4 NECHVÁTAL, Bořivoj. Archeologický výzkum Vyšehradu v r. 1971–1973. *Archeologické rozhledy*. 1975, roč. 27, s. 166. ISSN 0323-1267.

5 NECHVÁTAL, Bořivoj. *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě: Archeologický výzkum*. Praha, 2004, s. 45–50. Archeologický ústav AV ČR, Praha.

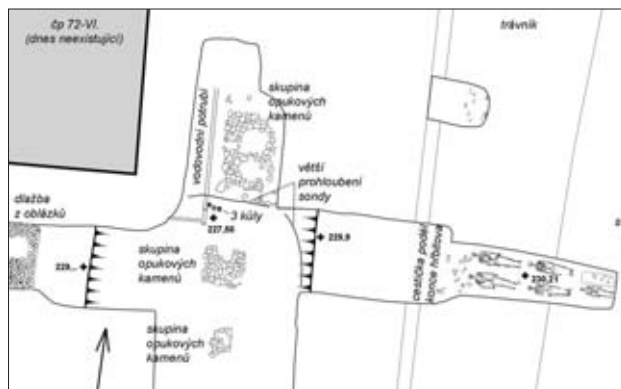
6 VARADZIN, Ladislav. *K poloze panovnícké rezidence na Vyšehradě v raném středověku*. In KOTOUS, Jan; NECHVÁTAL, Bořivoj. *Královský Vyšehrad IV*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

4

5

6

7

8

Obr. 4. Praha 2-Vyšehrad, příkop před bazilikou sv. Vavřince v sondách z roku 1931 a pobřežní v okolí baziliky. Černé kroužky označují sondy s nálezy lidských kostí v druhotné poloze. (Zakreslení Ivo Světlík, Ladislav Varadzin, 2010)

Obr. 5. Praha 2-Vyšehrad, příkop před bazilikou sv. Vavřince, severní sonda z roku 1931. Nivelety jsou vyjádřeny v jadranáském výškovém systému. (Zpracované zaměření G. Varvažovského, archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.)

Obr. 6. Praha 2-Vyšehrad, příkop před bazilikou sv. Vavřince, jižní sonda z roku 1931. Nivelety jsou vyjádřeny v jadranáském výškovém systému. (Zpracované zaměření G. Varvažovského, archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.)

Obr. 7. Praha 2-Vyšehrad, kůly na dně příkopu v severní sondě z roku 1931 před Sv. Vavřincem. (Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.)

Obr. 8. Praha 2-Vyšehrad, západní stěna příkopu v severní sondě z roku 1931 před Sv. Vavřincem. (Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.)

voj hřbitova byl na západní straně omezen nějakou liniovou překážkou dlouhou nejméně 50 m. O vzájemném respektování hřbitova a linie příkopu svědčí prázdný úzký pás terénu mezi nimi široký 2,7–5,5 m, zachycený v délce 50 m mezi oběma sondami z roku 1931. Datování hřbitova do raného středověku se opírá o nález hrobu na jižní straně nekropole, v němž byl nalezen zesnulý

s denárem z let 1085–1092 v dlani,⁷ a na opačné severní straně o radiouhlíkové datování lidských kostí z dalšího hrobu, který s 93% pravděpodobností spadá mezi roky 966–1227.⁸ Na základě těchto skutečností jsme již dříve dospěli k závěru, že na západní straně hřbitova se nacházela dlouhá liniová překážka, kterou nejspíš představoval právě tento příkop, který by tak spadl do raného středověku. Přesto ale nebylo možné s určitostí vyloučit, že úlohu této bariéry sehrával původně jiný objekt (například palisáda, starší příkop), nahrazený v pozdějším období zmiňovaným příkopem.

Pracovní hypotézu o raně středověkém stáří tohoto příkopu však s větší jednoznačností potvrdilo radiouhlíkové datování kůly, nalezeného velmi pravděpodobně v původní pozici na jeho dně. V ro-

■ Poznámky

7 VARADZIN, Ladislav. *Bazilika sv. Vavřince na Vyšehradě : zhodnocení dosavadních archeologických výzkumů v bazilice a jejím okolí*. In NECHVÁTAL, Bořivoj et al. *Rotunda sv. Martina a bazilika sv. Vavřince na Vyšehradě : archeologický výzkum*. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2009, s. 309, 311. ISBN 978-80-87365-23-6.

8 STRÁNSKÁ, Petra; SVĚTLÍK, Ivo; VARADZIN, Ladislav. *Nález raně středověkého hrobu na Vyšehradě (ul. K Rotundě) : antropologické určení a radiouhlíkové datování*. In KOTOUS, Jan; NECHVÁTAL, Bořivoj. *Královský Vyšehrad IV*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2010 (v tisku).

Kód vzorku	CRL – 11 015
Popis datovaného vzorku	kmen borovice, vrchních 15 letokruhů
Konvenční radiouhlíkové stáří (léta BP)	1209 ± 74
Kalibrované stáří (léta AD)	670–972
P (%)	95

Tabulka 1. Výsledek radiouhlíkového datování.

Obr. 9. Graf s interpretací výsledku stanovení aktivity ^{14}C za použití kalibrační křivky IntCal09. (Autoři Ivo Světlík, Ladislav Varadzin, 2010)

ce 1966, kdy začal na Vyšehradě působit B. Nechvátal, byl tento kůl vystaven v Galerii Vyšehrad (nad Libušinou lázní), později byl přesunut do expozice v takzvaném novém děkanství a dnes se nachází ve vyšehradském depozitáři ArÚ Praha. Jedinou informací o místě nálezů je popis z první expozice, podle kterého pochází kůl z „hradního příkopu“. Místo nálezů lze celkem snadno určit, neboť před rokem 1966 byly poslední výzkumy na Vyšehradě uskutečněny v letech 1924–1935, kdy se částečně odkryly dva příkopy – pod románským mostem a před bazilikou sv. Vavřince. Protože se dřevěné kůly vyskytovaly pouze v druhém příkopu (což svorně potvrzují deníky, plány a fotografie), kde bylo nalezeno pět kusů zaražených do dna evidentně v primární pozici, je dochovaný exemplář téměř jistě jedním z nich.⁹

Na kůlu, který je vlastně částí kmene, nejsou patrné žádné záseky ani jiné pozůstatky konstrukčních prvků. Jeho zachovaná, ale zjevně neúplná délka činí 80 cm, původní šířka je 16–22 cm. Podle posouzení T. Kynclů pochází dřevo z borovice a má 81 letokruhů, z nichž poslední – což je důležité – je podkorní.¹⁰ Pokus o jeho dendrochronologické datování, iniciované B. Nechvátalem v roce 2004, však bohužel skončilo nezdarem. Roku 2011 bylo proto přistoupeno k radiouhlíkovému datování vzorku, které provedla laboratoř CRL v Praze.¹¹

Výsledek radiouhlíkového datování

Vzorek z kmene borovice odebraný z přibližně 15 vrchních letokruhů byl kontrolován, mechanicky porcován a zbavován zbytků impregnačních příměsí s použitím Soxhletovy extrakční aparatury opakovaným loužením v polárních a nepolárních rozpouštědlech.¹² Posléze bylo dřevo louženo v roztocích 4% HCl, opakovaně ve 4% NaOH a poté opět 4% HCl. V literatuře je tato předúprava vzorků nazývána postupem Acid/Alkali/Acid, A/A/A, příp. ABA.¹³ Poté byl vzorek spálen v proudě čistého kyslíku (5.0) v křemenné aparatuře. Připravený CO_2 byl přečišťován mokrou cestou s použitím 0,1M roztoku AgNO_3 . Z CO_2 byl syntetizován benzen postupem syntézy karbidu lithného,

hydrolyzy, čištění acetylenem a katalytické trimerizace.¹⁴ Syntetizovaný benzen byl proměřován na nízkopozadovém kapalinovém scintilačním spektrometru Quantulus 1220. Jako slepý (fossilní) vzorek byl použit komerčně dostupný benzen (firma Sigma-Aldrich, spectrofotometric grade). Kalibrace měření ^{14}C byla provedena s použitím kyseliny šťavelové NIST (NBS) HOX II SRM 4990-C.¹⁵

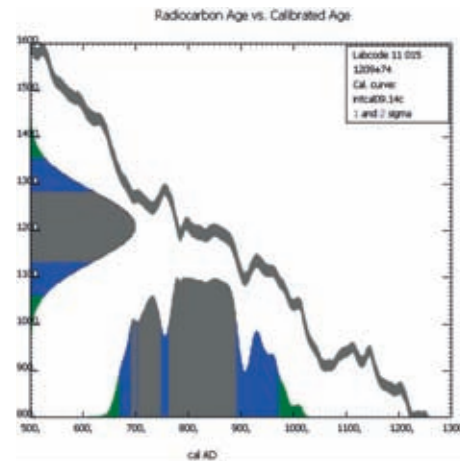
Naměřená aktivita ^{14}C byla vyjádřena v letech BP (Before Present) jako konvenční radiouhlíkové stáří¹⁶ dle Stuiver-Polachovy konvence.¹⁷ Kombinovaná nejistota stanovení konvenčního radiouhlíkového stáří odpovídá pravděpodobnosti přibližně 68 % a zahrnuje dílčí příspěvky dané: měřením vzorku a slepého vzorku, kalibrací na vliv zhášení a určením hodnoty $\delta^{13}\text{C}$.¹⁸ Pro normalizaci dle $\delta^{13}\text{C}$ byla použita tabulková hodnota.¹⁹

V souladu s dostupnými údaji o vzorku byla pro interpretaci stanovené aktivity ^{14}C použita kalibrační křivka IntCal09 s revidovaným programem Calib 6.0.1.²⁰ Po přiřazení nejistot daných radiouhlíkovou kalibrační křivkou byla kombinovaná nejistota radiouhlíkového stáří přepočtena na interval kalibrovaného stáří (pro interval 2s, odpovídající pravděpodobnosti přibližně 95 %), viz tabulku 1 a obrázek 9.

Na obrázku 9 je znázorněna interpretace výsledku stanovení aktivity ^{14}C s použitím kalibrační křivky IntCal09. Na svislé ose je zobrazen výsledek stanovení aktivity a jeho nejistota s přiřazeným normálním rozdělením. Přibližně diagonálně je orientována kalibrační křivka s vyznačenou nejistotou pro hladinu pravděpodobnosti asi 68 %. Nepravidelnosti na kalibrační křivce odpovídají kolísání aktivity ^{14}C v přírodě pro dané období. Průměr výsledku stanovení na kalibrační křivku spolu se zahrnutím nejistot daných kalibrační křivkou je přidružen k vodorovné ose diagramu a odpovídá míře pravděpodobnosti původu vzorku v dané době, jde o takzvanou křivku hustoty pravděpodobnosti. Na této křivce jsou vyznačeny intervaly odpovídající nejistotám stanovení na hladinách pravděpodobností 68 % (šedá) a 95 % (tmavomodrá), intervaly přibližně odpovídající doplňku do 100 % jsou vyznačeny zeleně.

Interpretace

Především je nutné zdůraznit, že díky odběru vzorku z vnějších 15 letokruhů (z nichž poslední byl podkorní) se radiouhlíkové datování vztahuje

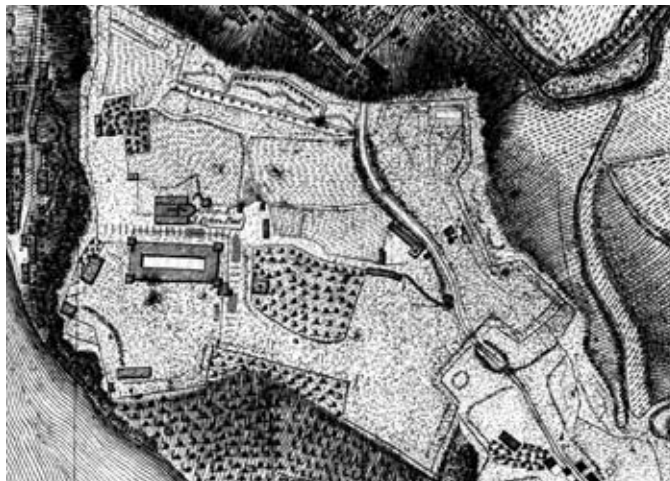
9

■ Poznámky

- 9** Dochovaný kůl je nápadný svým vynikajícím zachováním, které lze vysvětlit místem uložení v silně provlhlém prostředí, zaznamenaném deníky terénního výzkumu právě v příkopu před Sv. Vavřincem. Protože v jižní sondě byly pouze „objevy zbytky po dřevěných kůlech“ (Deník 12, 28. 5. 1931), pochází náš exemplář nejspíše ze severní sondy.
- 10** Osobní sdělení, 2. 8. 2011.
- 11** Radiouhlíková datovací laboratoř s mezinárodním kódem CRL, sídlem Oddělení dozimetrie záření, Ústav jaderné fyziky AV ČR, v. v. i., Na Truhlářce 39/64, 180 86 Praha 8.
- 12** Použitá rozpouštědla: destilovaná voda, líh, CCl_4 , líh, destilovaná voda.
- 13** GUPTA, Sushil Kumar; POLACH, Henry Anthony. Radiocarbon dating practises at ANU. Canberra, 1985. ISBN 978-09590-0900-2.
- 14** Tamtéž.
- 15** SCHNEIDER, R. J.; MCNIHOL, A. P.; NADEAU, M. J. et al. Measurements of the Oxalic Acid II/Oxalic Acid I Ratio as a Quality Control Parameter at NOSAMS. *Radiocarbon*. 1995, roč. 37, č. 2, s. 693–696. ISSN 0033-8222.
- 16** Konvenční radiouhlíkové stáří (Conventional Radiocarbon Age – CRA, zpravidla uváděné v letech BP dle Stuiver-Polachovy konvence) je pouze zvláštní formou vyjadřování aktivity ^{14}C . Se stářím reálným je pouze v přibližné relaci.
- 17** STUIVER, M.; POLACH, H. Reporting of ^{14}C data. *Radiocarbon*. 1977, roč. 19, č. 3, s. 355–363. ISSN 0033-8222.
- 18** CURIE, L. A. Nomenclature in Evaluation of Analytical Methods Including Detection and Quantification Capabilities : IUPAC Recommendation 1995. *Pure & Applied Chemistry*. 1995, roč. 67, č. 10, s. 1699–1723. ISSN 033-4545.
- 19** STUIVER, M.; POLACH, H. Reporting of ^{14}C data. *Radiocarbon*. 1977, roč. 19, č. 3, s. 355–363.
- 20** REIMER, P. J.; BAILLIE, M. G. L.; BARD, E. et al. Int Cal09 and Marine09 Radiocarbon Age Calibration Curves, 0–50,000 Years cal BP. *Radiocarbon*. 2009, roč. 51, s. 1111–1150. ISSN 0033-8222; STUIVER, M.; REIMER, P. J. Extended ^{14}C Data Base and Revised Calib 3.0 ^{14}C Age Calibration Program. *Radiocarbon*. 1993, roč. 35, s. 215–230. ISSN 0033-8222.

10

11

Obr. 10. Praha 2-Vyšehrad, pohled na sever do právě odkryvaného příkopu před Sv. Vavřincem v jižní sondě z roku 1931. (Archiv Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i.)

Obr. 11. Vyšehrad na Jüttnerově plánu Prahy z let 1811–1815 s přibližným vyznačením doložených nebo předpokládaných úseků raně středověkého příkopu. (Zakreslili Ivo Světlík, Ladislav Varadzin, 2010)

k době stětí borovice, z níž dřevo pochází. Za druhé je potřeba říci, že výsledný interval 670–972 je dán promítnutím konvenčně užívaného intervalu 2s do průběhu křivky. Údaj o 95% pravděpodobnosti tohoto datování lze vnímat tak, že jen s 5% pravděpodobností spadá doba stětí stromu mimo tento interval. Pokud však podrobně sledujeme průběh výsledné křivky (obr. 9: zelená na vodorovné ose), zjistíme, že je to teprve rok 1030, po němž klesá datování kůlu pod míru veškeré pravděpodobnosti. Proto můžeme nejzazší pravděpodobnou mez datování posunout přibližně k roku 1030.

Výše uvedené datování kůlu představuje v současnosti hlavní argument pro raně středověké stáří příkopu před Sv. Vavřincem. V užším smyslu lze hypoteticky uvažovat o vzniku tohoto příkopu nejpozději kolem roku 1030, čili již před tím, než na knížecí stolec nastoupil Vratislav II. (1061–1092), s nímž je spojována radikální přestavba Vyšehradu. Takové datování by mělo značný význam pro představu o nejstarší podobě tohoto hradiště. Je tu však riziko omylu, neboť nemůžeme vyloučit, že dřevěný kůl byl zaražen do dna příkopu o nějakou dobu později, než byl vytnut z živého stromu. Takové případy se prokazatelně stávaly,²¹ což nabádá k opatrnosti, obzvláště vycházíme-li z jediného vzorku.

Závěr

Datování příkopu před Sv. Vavřincem do raného středověku jej dovoluje spojit s druhým z příkopů, překlenutým románským mostem. O jejich vzájemném provázání ostatně svědčí zahnutí prvního příkopu západním směrem, zachycené v malém úseku v severní sondě z roku 1931 (obr. 5), a nepřímý také argument, že pokud by nebyly spojeny, jejich pokračování by se nejspíš podařilo zachytit dosavadními výzkumy na vnější straně jejich předpokládaného křížení. Z toho usuzujeme, že oba příkopy vydělovaly v raném středověku samostatný areál, který se nacházel v jihozápadním kvadrátu Vyšehradu (obr. 11). Protože z těchto míst směřuje most, nebo spíše krytá spojovací chodba románského stáří, vyskytující se ve srovnatelné podobě také v říšských královských rezidencích 11. a 12. století, která vstupuje do baziliky sv. Petra a Pavla, lze areál považovat za místo raně středověké panovnické rezidence. Ta byla okolo poloviny 13. století označována v písemných pramenech jako *curia regis*. Z toho ovšem plyne, že do tohoto areálu nepatřily nejen některé stavby kapituly (přínejmenším kapitulní chrám sv. Petra a Pavla), ale také bazilika sv. Vavřince. O posledně zmíněné stavbě se v jedné z nedávných studií uvažovalo jako o palácovém kostele,²³ což ale kvůli jeho poloze na vnější straně příkopu, zdůvodněné v tomto textu, není pravděpodobné. Tuto úlohu plnila spíše rotunda sv. Jana Evangelisty, o níž prameny z poloviny 13. století uvádějí, že se nacházela *in curia regis*.²⁴ Mimořádně tak nově vyvstává otázka, jakou funkci měla bazilika sv. Vavřince.

Příkopy vydělenou plochu můžeme díky jejímu umístění v exponované poloze na okraji vyšehradských útesů, s nejlepším pohledovým spojením s pražskou kotlinou i s tokem Vltavy a do jisté míry také kvůli plošnému rozsahu standardní velikosti kolem 2 ha označit za akropoli, jaké se běžně vy-

skytovaly na většině soudobých hradišť v Čechách. Jedinou nápadnou zvláštností vyšehradské akropole je absence dřevohlinité hradby oddělující předhradí, jejíž někdejší existenci však rozhodně nemůžeme vyloučit. Její ověření je jedním z úkolů budoucího bádání.

Další otázkou je přesnější chronologické zařazení této akropole. Datování počátku pohřebiště u baziliky sv. Vavřince do doby Vratislava II. naznačuje, že příkop před bazilikou vznikl za jeho vlády. Radiouhlíkové datování kůlu z příkopu však nevyklučuje ještě starší datování, které lze ostatně předpokládat již z toho důvodu, že jinak by byl Vyšehrad v nejstarší etapě své existence hradem bez akropole, což je málo pravděpodobné. Dobu zániku příkopu shora vymezují hroby objevené na mostovce románského mostu, které jsou předběžně datovány do 15. století.²⁵

■ Poznámky

21 Odstup mezi stětím stromu a využitím dřeva v konstrukci opevnění mohl překračovat až třicet let. BOHÁČOVÁ, Ivana. Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy. In JEŽEK, Martin; KLÁPŠTĚ, Jan. *Mediaevalia archaeologica* 3. Praha : Archeologický ústav AV ČR, 2001, s. 278, Tabulka 1a. ISBN 80-86124-30-4.

22 NECHVÁTAL, B., cit. v pozn. 5, s. 342; PLESZCZYŃSKI, Andrzej. *Vyšehrad : rezidence českých panovníků : studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*. Praha : Set out, 2002, s. 163. ISBN 80-86277-25-9.

23 SOUKUPOVÁ, Helena. K problematice Vyšehradu. *Průzkumy památek*. 2005, roč. 12, č. 2, s. 18–24. ISSN 1212-1487.

24 PLESZCZYŃSKI, A., cit. v pozn. 22, s. 105.

25 Hlavní autorský podíl na textu příspěvku má Mgr. Ladislav Varadzin, Ph.D. (75%)